

LA NOVEL·LA DE S. JUAN ARBÓ

Josep Janés i Olivé*

Els fets més importants i més estridents de la vida literària dels cinc anys darrers venen lligats invariablement amb el nom de S. Juan Arbó. La seva entrada en el món de les lletres amb l'aparició de *L'inútil combat* no és ja l'entrada característica del minyó que promet, amb la clàssica rebuda cordial i afectuosa per part dels qui tenen o creuen tenir el dret i el deure d'encoratjar, ni la del minyó que hom es proposa fer aparèixer aureolat de totes les glòries futures, acollit amb campanes al vol i convertit tot d'una en primeríssima figura.

S. Juan Arbó arriba amb un gest ferm i segur; arravatador, definit. *L'inútil combat* revela alguna cosa més que un temperament de novel·lista; hi ha una cosa de més fort, en ella, que l'escriptor en un sentit estricte. És aquella força interior que hi ha en la novel·la, aquell corrent subterrani que se us endú en un emportament impetuós i invencible, que us mena a més que a una adhesió entusiasta i sincera, o que ja d'antuvi us repel·lirà o sereu vosaltres que el repel·lireu situant-vos en una posició que no és de reserva ni de recel, sinó d'oposició absoluta i de distanciament. *L'inútil combat* toca de dret les fibres més sensibles, i atreu irresistiblement o repelleix, alhora.

Aquesta força de la novel·la de S. Juan Arbó és traduïda ja per les reaccions de la crítica. Generalment la intel·ligència no falla i la crítica solvent reconeix amb unanimitat les indiscutibles valors literàries de l'obra; però cada crític, d'acord amb la seva posició espiritual, es pronuncia d'una manera distinta. I és curiós de remarcar els camins diferents pels quals s'arriba a una única conclusió.

Després d'aquesta arribada estrident —no pas volguda, sinó inevitable— el nom de S. Juan Arbó pren actualitat gairebé cada any entorn del consabut escàndol en to major o menor que acompanya l'atorgament del Premi Crexells. Fins que, darrerament, la concessió del primer Premi dels

* JANÉS I OLIVÉ, Josep. 1936. «La novel·la de S. Juan Arbó». *Rosa dels Vents*, núm. 2: 82-87.

Novel·listes posa de relleu el seu nom per un motiu més amable: el de l'homenatge que els escriptors catalans tributen al jove novel·lista concedint-li, amb una votació gairebé unànime, el premi instituït per a la millor novel·la de l'any.

Aquesta circumstància feliç ja seria prou per a justificar l'oportunitat d'aquestes línies; però venturosament cal afegir-n'hi una altra, tan estimable com aquesta: una biblioteca que vol incorporar a la literatura castellana els novel·listes mundials de més prestigi anuncia per al seu tercer volum la traducció de *Camins de nit*, l'obra del nostre autor. S. Juan Arbó és precedit en aquesta biblioteca per Aldous Huxley i Richard Aldington.

Són escasses les obres d'autors catalans incorporades a altres llengües, àdhuc la castellana; i les que ho són sense deure-ho a mèrits extraliteraris potser podrien comptar-se amb els dits de les mans. Les condicions en què aquesta traducció s'anuncia, fan el cas, però, gairebé únic en les nostres lletres.

Aquests dos fets venen a refermar un prestigi reconegut per molts, dissentit per altres, però negat per ningú.

A l'hora de valorar l'obra conjunta de S. Juan Arbó s'ha deixat de banda, en certa manera, *L'inútil combat*, com si es tractés d'un intent juvenívol sense altra importància positiva que el d'ésser una revelació esperançadora. Creiem, en canvi, que atenent-nos a la seva valor intrínseca, *L'inútil combat* és un títol que caldrà tenir molt en compte a l'hora d'estudiar a fons la nostra novel·lística actual.

Recordo amb emoció, encara, la impressió inesborrable que va produir-me la primera lectura d'aquella obra. L'estil sincopat, nerviós, vibrant, ara resolt en evasió i ara tallat en un gest de ràbia i de desesper. Aquell fugir constant per camins de tenebra i, tot d'una, aquell esclat d'una llum més alta i invisible, immaterial, ara vinguda dels estels, plens de suggestions, ara del record de la mare, ara de l'enyor del paisatge i de la claror llunyans, ara d'una noia que us estén la mà...

L'inútil combat duia ja totes les característiques que més tard havien de confirmar la seva acusada personalitat: l'estil, sobretot, i aquell sentiment que flota com un halo de tendresa damunt totes les seves obres; una tendresa que ni tan sols és velada quan l'anècdota esdevé violenta i crua. *L'inútil combat*, amb la seva cruesa, amb el seu pessimisme violent, amb el seu negre tancat, era una obra de poeta. I les qualitats poètiques no eren solament de l'estil, sinó de l'acció; en el ritme violent, d'una violència *in crescendo*, de l'obra, en constant

tensió, hi havia un lirisme d'una força arravatadora. I quan el to era d'un amarg absolut, s'entreveia ja, com en transparència, un horitzó lluminós per on es resoldrien o cercarien de resoldre's les ràbies, els desesperes, en un anhel més alt.

Més que del medi, més que dels lligams exteriors, el personatge de *L'inútil combat* fugia d'un esclavatge fort i complex que tenia les arrels en el seu esperit. D'ací que la seva evasió fos un delejar constant per una llibertat que no naixia trencades les amarres del poble i del treball. En el seu vagabundeig foll, en el seu evadir-se, en el seu deler de viatjar eternament, de fugir, no fugia d'unes terres ni d'uns homes ni d'una llum; fugia de si mateix, fugia d'allò que no podia fugir. Perquè a desgrat de la seva crueltat, del seu sadisme, inhumà de vegades, en el fons de la seva ànima es mantenia viva una flama de noblesa, de bon sentir, que no podia apagar, que no volia apagar. I aquella flama era ell.

D'ací els contrastos violents que hi ha en les pàgines de *L'inútil combat*. Aquell enterrament del germà petit, d'una emoció i d'una tendresa insuperables, que més tard retrobàvem en la contemplació del cos negat d'Agnetta, la petita de *Terres de l'Ebre*, quin contrast amb l'escena violenta, d'aiguafort, del prostíbul de Praga!

Altrament, l'estil de l'Arbó ja s'hi mostrava ric, riquíssim. Les seves pàgines abundaven de frases d'excel·lent força de suggestió, d'emoció, de qualitat lírica. Recollim, per exemple: «Tota la meua ànima s'era feta espera de la veu de la mare» (Juan Arbó 1931, 28), que pot posar-se dignament al costat d'aquelles altres: «Era feliç, però el cel no havia tingut mai més el color d'aquell dia...» (Juan Arbó 1936, 17), «Era així Marçal: l'alba i la nit es tocaven en el seu esperit i la vida li cridava alta» (Juan Arbó 1935, 263), «La figura del bon metge va passar-li per la ment i va ser com una mà sobre la boca» (ídem, 233).

Aquestes característiques que uneixen totes les seves obres, que els donen un segell de personalitat inconfusible, no limiten, però, a un sol camí, les facultats creadores del novel·lista. L'estil no dona a les seves obres un aire unilateral. Tot i que a primera vista un estil tan personal i de característiques tan acusades sembli poc dúctil, poc propici a l'expressió d'emocions i de gestos tan oposats com la ràbia i la tendresa, la violència i la pietat, la llum i l'ombra, en el curs de l'obra total del nostre autor es veu fins a quin punt un estil tan subjectiu pot obeir la voluntat creadora del novel·lista.

L'estil que en *L'inútil combat* feia viure la tragèdia del vagabund foll, rabiós; aquell estil que cobria sempre la novel·la amb un vel de tenebra i de febricitat i que retrobàvem més tard en les *Notes d'un estudiant que va morir boig*, en *Terres de l'Ebre* dona una sensació de llum i de serenor que mai no entorboleix l'alenada tràgica que de llarg a llarg del llibre es respira. Perquè la tragèdia hi és sempre latent, com en *L'inútil combat*; diferents, molt diferents l'una de l'altra, però intenses, intensíssimes totes dues. Mes el que en la primera obra era tenebra absoluta, l'acció tenebrosa ja de si movent-se en un marc obscur i fumós —els moments de llum eren de llum immaterial, de llum en l'esperit— en *Terres de l'Ebre* és claror i és serenitat. Les vides es mouen, empeses pels fils invisibles del destí, cap a la tragèdia, però enfora hi ha la gran lluminositat dels camps i del cel, present i absent alhora de les vides que es mouen en la seva pau.

En *L'inútil combat* hi ha sempre una sensació de nits o de tardes plujoses, de dies tristos; el cel, de dia, es pressent ennuvolat i amenaçador, gràvid de tragèdia. Quan, de nit, és serè, els estels que hi rodolen encomanen una sensació de serenitat i de terror alhora, com si cada un d'ells dugués un presagi angoixós. El paisatge i l'ambient es pressenten fills de la tragèdia del protagonista.

En *Terres de l'Ebre* el fenomen és a la inversa. El paisatge és el centre de l'obra, i les vides s'endevinen filles del paisatge. I això no a desgrat de l'oposició que existeix entre aquest i aquelles, sinó justament per aquesta oposició. La tragèdia esdevé més punyent quan al seu damunt es pressent la blavor intensa del cel i al seu entorn s'endevina el paisatge quiet i serè. Després de la més colpidora de les escenes de *Terres de l'Ebre*, llegiu: «A l'hora del capvespre era. I els xiprers alçaven un ramatge apretat, com un gran gest de desesper, contingut de la quietud de la tarda i de la indiferència dels cels» (Juan Arbó 1936, 140).

Camins de nit, que en certa manera continua el to de *Terres de l'Ebre*, té, no obstant, característiques molt diferents que estableixen entre una i altra distàncies més profundes del que a primera vista podria semblar. En la darrera novel·la de l'Arbó l'ànima humana és un tot. El paisatge, per primera vegada en l'obra del nostre novel·lista, té fesomia pròpia, deslligada de l'anècdota i del sentiment. Un i altre es complementen, però els podríeu ja comprendre deslligats d'entre si. En *Camins de nit* és, també, on el novel·lista apareix per primera vegada deslligat de la novel·la, visible a través i no en

l'obra. I això, que revela en l'escriptor un domini propi, que significa en el novel·lista una consciència del seu art que adés era velada per una mena de passió que posava en la seva obra al marge de la passió creadora, és el que li dona més llibertat de moviment per a crear personatges humans.

Ja no s'hi confon com adés; les vides guanyen objectivitat; objectivitat que, entengui's bé, no és pas sinònim de veritat. En *Camins de nit* veiem l'autor sobre, no en la novel·la; no governa l'acció, que segueix el seu impuls vital, però pressentiu que li infon alguna cosa del seu esperit de la qual fins ara no havíeu tingut complet esment. En *Camins de nit*, que és la novel·la més objectiva de S. Juan Arbó, es produeix el fet singular que és on trobeu l'expressió més neta dels sentiments personals de l'autor.

Adés el vèieu en l'obra; en molts passatges no sabíeu discernir el que hi havia d'autobiogràfic i de creació literària. En *Camins de nit* pressentiu tothora l'autor, la seva bondat i la seva tendresa, perquè el gest amb què us presentava els seus personatges era un gest de pietat o de simpatia, de tendresa o de comprensió. En *Camins de nit* us adoneu del gran amor que S. Juan Arbó té a les figures humils; la paraula emocionada i acariciadora gairebé amb què us descriu els seus personatges i amb què us parla de les seves il·lusions i de les seves lluites, de les seves festes i de les seves dissorts, o de la seva apagada resignació, neix d'un gran amor a l'ànima humana que és el que dona emoció i vida a les seves novel·les, que és el que els presta aquest excepcional calor que elles tenen i que trobaríem en molt escassos novel·listes. Això és el que us fa llegir les seves obres d'un sol glop i en una gran tensió d'esperit, cosa no produïda per la lectura de les novel·les que es limiten a ésser un enginyós inventari d'anècdotes. A propòsit de la lectura de *Camins de nit*, ens deia un prestigiós escriptor que l'Arbó era el veritable poeta dels humils que ha tingut Catalunya. Quina veritat més important!

L'autor d'aquestes ratlles necessita fer constar que no ha estat propòsit seu fer un estudi objectiu i analític de l'obra de S. Juan Arbó. No ha estat propòsit seu, ni, si ho hagués estat, podria reeixir-hi, perquè si unes condicions li mancarien per a realitzar aquesta tasca, serien les essencials: l'autor d'aquest article no sap parlar desapassionadament, d'una manera objectiva, de l'obra de l'Arbó.

Altrament, creiem que han de trigar molts anys abans no es pugui fer un estudi conscient de l'Arbó i la seva obra. Van tan lligats l'un i l'altre, és tan difícil impossible, creiem parlar de l'obra de l'Arbó sense lligar-la a la seva

vida, al seu sentir, al seu produir-se davant de totes les coses, que tot estudi que es faci mentre s'hagi de prescindir d'aquesta fusió pecarà d'unilateral o d'incomprensiu. Per a comprendre la seva obra és tan necessari abans conèixe'l i comprendre'l a ell!

Dia vindrà, dissortadament, i que trigui molt a venir, en què parlar d'això no serà cometre un gest d'impudícia; i serà aleshores quan tot de coses de les seves novel·les prendran un major sentit als ulls de la gent; i quan en prendran, també, totes aquelles altres tan directament relacionades amb la seva obra i que ell sintetitzava en l'emocionant dedicatòria del seu segon llibre, la novel·la primerament concebuda: «A la meva mare —la mà i la mirada sobre la meva vida d'ombres, l'únic que ha restat inalterable al llarg del camí» (Juan Arbó 1936, 7)...

BIBLIOGRAFIA

- JUAN ARBÓ, Sebastià. 1931. *L'inútil combat*. Barcelona: Proa.
 JUAN ARBÓ, Sebastià. 1935. *Camins de nit*. Barcelona: Proa.
 JUAN ARBÓ, Sebastià. 1936. *Terres de l'Ebre*. Barcelona: Llibreria Catalònia.